

Publikace se zaměřuje na problematiku nonverbálních prvků v učebnicích zeměpisu pro základní školy a jejich hodnocení z hlediska potenciálu napomáhat při porozumění učivu. Východiskem je předpoklad, že efektivní fungování nonverbálních prvků jako didaktických prostředků může být posíleno jejich odpovídajícím ztvárněním. K vysvětlování je přistupováno z hlediska teorie učebnic a prostřednictvím konceptů didaktické transformace a zprostředkovávání vzdělávacího obsahu. Jádrem publikace je představení výzkumu, který se zaměřoval na posuzování typů nonverbálních prvků v učebnicích zeměpisu. Kromě toho bylo zjišťováno žákovské hodnocení kvalit nonverbálních prvků. Výsledky výzkumu odpovídají na otázky týkající se didaktické vybavenosti současných českých učebnic zeměpisu pro základní školy.

Mgr. Tomáš Janko, Ph.D.

Absolvent oboru Učitelství zeměpisu a občanské výchovy pro základní školy na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity. Tamtéž absolvoval doktorský studijní program Pedagogika. Nyní působí jako odborný pracovník na pozici post-doc v Institutu výzkumu školního vzdělávání PdF MU. Orientuje se na výzkum a evaluaci učebnic (z hlediska nonverbální komponenty) a na problematiku kvality ve vzdělávání. Je spoluautorem publikací Kurikulární reforma na gymnáziích: výsledky dotazníkového šetření (2010), Kurikulum – výuka – školní klima – učitelské vzdělávání: analýza nálezů českého pedagogického výzkumu (2009).

IVŠV

Institut výzkumu školního vzdělávání
Pedagogická fakulta MU

**muni
PRESS**

ISBN 978-80-210-6135-4

9 788021 06

Obsah

Úvod	7
1. Vymezení problematiky a základních pojmů	11
1.1 Vymezení problematiky	12
1.2 Vymezení základních pojmů	16
2. Teoretická východiska a dosavadní stav poznání problematiky	18
2.1 Od ilustrace k didaktickému prostředku: nonverbální prvky v historickém exkursu	19
2.2 Vizuální gramotnost – názornost – školní učebnice	23
2.2.1 Názornost a princip názornosti	25
2.2.2 Školní učebnice	26
2.2.2.1 Funkce školní učebnice	27
2.2.2.2 Strukturní komponenty učebnice	28
2.3 Nonverbální prvky jako nástroj didaktické transformace vzdělávacího obsahu	33
2.3.1 Didaktická transformace a zprostředkovávání obsahu	33
2.3.2 Reprezentování vzdělávacího obsahu: reprezentace učiva	36
2.3.3 Nonverbální prvky jako typ vizuální reprezentace	41
2.4 Kvality nonverbálních prvků jako didaktických prostředků	47
2.4.1 Kvalitativní charakteristiky nonverbálního prvku	49
2.4.1.1 Vymezování kvalit nonverbálních prvků v obecné rovině	50
2.4.1.2 Vymezování kvalit nonverbálních prvků v konkrétní rovině	53
2.4.2 Kognitivní charakteristiky žáka	57
2.4.3 Učební činnosti, výukový cíl	59
2.5 Shrnutí teoretických východisek	61
3. Metodologie provedení výzkumu	63
3.1 Výzkumný problém a cíle výzkumu	64
3.1.1 Cíle výzkumu	65
3.1.2 Výzkumné otázky	66
3.2 Výzkumný design	66
3.2.1 Výzkumný vzorek	68
3.2.2 Výzkumné metody	69
3.3 Výzkumné šetření 1: srovnávací analýza učebnic zeměpisu z hlediska typu a kvalit nonverbálních prvků	70
3.3.1 Vytváření výzkumného nástroje	70
3.3.2 Ověřování reliability výzkumného nástroje	88
3.3.3 Aplikace výzkumného nástroje	91

3.4 Výzkumné šetření 2: žákovské hodnocení nonverbálních prvků v učebnicích	91
3.4.1 Charakteristika respondentů	91
3.4.2 Vytváření otázek pro vedení rozhovoru	92
3.4.3 Výběr podnětového materiálu	92
3.4.4 Postup sběru, zpracování a analýzy dat	93
4. Výsledky provedeného výzkumu	94
4.1 Výsledky srovnávací analýzy učebnic zeměpisu z hlediska typu a kvalit nonverbálních prvků	96
4.1.1 Výsledky analýzy učebnic zeměpisu: zkoumaný soubor celkem	96
4.1.1.1 Typ nonverbálního prvku	96
4.1.1.2 Míra abstraktnosti nonverbálního prvku	97
4.1.1.3 Souvislost nonverbálního prvku s textem	98
4.1.1.4 Výstižnost popisku nonverbálního prvku	99
4.1.2 Výsledky analýzy učebnic zeměpisu: srovnání za jednotlivé učebnice	100
4.1.2.1 Hodnocení učebnice A	101
4.1.2.2 Hodnocení učebnice B	104
4.1.2.3 Hodnocení učebnice C	106
4.1.2.4 Hodnocení učebnice D	108
4.1.2.5 Hodnocení učebnice E	110
4.1.3 Shrnutí a diskuse hlavních zjištění	112
4.2 Výsledky rozhovorů zaměřených na žákovské hodnocení kvalit nonverbálních prvků v kontextu porozumění	114
4.2.1 Žákovské hodnocení kvalit nonverbálních prvků	115
4.2.2 Poznatky vyplývající ze zjišťování procesů porozumění u žáků v interakci s nonverbálními prvky	121
4.3 Závěrečné shrnutí	123
4.3.1 Interpretace výzkumných zjištění z hlediska jejich přínosu pro podporu kvality žákova učení	126
5. Závěr	129
Summary	133
Literatura	135
Seznam obrázků	144
Seznam grafů	144
Seznam tabulek	145